

BEÑAT OIHARTZABALEN EUSKALTZAINDIAN SARTZEKO MINTZALDIA

Angelu, 1991-VI-1

Beñat Oihartzabal

Euskaltzain jaunak, jaun-andreak, lagun eta adiskideak, haurrideak.

Zilegi izan bekik, Euskaltzaindian sartzen naizen egun honetako mintzaldi hau, Piarres Lafitte euskaltzain izan zenaren oroitzapena, denbora laburrez bada ere, gure artera ekarriz hastea.

Uste dut 1970.eko uda zen. Ordukotz, tipitan aitamekin eta Heraitzeko plaza politaren hegian aitaxirekin murduskatu euskara Pariseko karrিকা eta ikastokietan gandi ibiliaren bortxaz arras arrotua bainuen, ordu zen arbasoen mintzaira ene mihi-ezpainez, bai eta idazlumaz ere, aldebat jabe zedin. Piska bat lehenago euskal literaturaz gazte talde bati egin zigun mintzaldi baten karietara Lafitteren ezagutza egina bainuen, Uztaritzera ikustera joan nintzaion, haren arabera euskararen funski ikasteko zer bide segitu behar nuen galdatzeko. Salatu baitzigun, hura ere bide bertsuetarik ibilia zela, jakinaren gainean mintza zekidakeela banekien. Haren esperientzia kondatu zidan, beraz, nola liburuekin bereziki ari izana zen, itzulpen anitz eginik, eta Azkueren hiztegia xokoz-xoko miaz, gogoz abantzu burutik-buru ikasterainokoan. Gogo emazue, adiskideak, ez ote nintzen guti izitu, ordu arte behin ere ikusi ez nituen bi liburu handi haiek Lafitteren barne hartan non-nahi kausi zitezkeen liburu meta horien artetik atera eta eskura zizkidalarik! Horiek oro gogoz ikasi behar ote nituen? Ene lazturari oharturik, eta erdi-trufan bezala, aitzina segitu zuen, hura hasteko baizik ez zela izan, St Pierre-k hola manaturik lotu zitzaiola egiteko hari, hartaz geroz beti ikas eta ikas ari izana baitzen, bai eta jarraikitzen zela orduan ere. Bada, euskalaritzako bideetan barna abiatzerakoan horixe izan baituket lehenbiziko ikasgaia, bihoakio egun P. Lafitteri, bai eta hababer doakiela haren ondotik izan ditudan bertze irakasle eta lankideei ere, ene ezagutzaren lekukotasuna.

Lafitte gramatikaria izan bazen, bertzeak bertze, kazetari ere izan zen, bai eta kazeta sortzaile eta kudeatzaile ere. Eta ipar alde honetako euskal kazetaritza aipatzearekin batean, nola ez gogora ekar Hiriart-Urruty

izena, arraza baderrakegu ia, Hazparneko Hazketa-Joanesederraenetik atara baitira zuzenean, edo zeharkatuta Abitueneraino zenbait urratsez jaitziz, kazetagitzaile euskal letrei eskaini bi luma argi, zalu, trebe, xotil, mugaz haraindian ederki dioten bezala, jatorrenetan jatorrenetarik.

Bi luma erran dut, eta bi gizon ere banerrakeen, hala baitziren —izkirioetarik ageri den bezala— egiazki biga, Manex Hiriart-Urruty Joanesederraeneko eta haren ilobasoa Jean Hiriart-Urruty Abitueneko. Bata zenbatenez baitzen jauzkorrigo eta haserrekorrigo, izariko hitzen etsaiago, hainbatenez bertzea neurridunago eta gaitz erran beldurrigo, izkiriatu beharrak bietan hausnartuz eta ele bakoitza ongi haztatu ondoan idaztera ekarriago. Lehenak etsirik gabeko gizon egiazki gizon zenik ez zatekeela zioen; bigarrenak, berriz, lauetan hogeitaz urte geroago, miresten zuten Afrika-Burundiko eskualdean beren etniaideen kontrako izigarrikeria izigarrienen lekuko izan ondoan, hango sarraskietarik ihesi joan gazte batzuren herrarik eta mendekio-goserik eza.

Eta hain zuzen ere, Euskaltzaindian jarriko naizen alkiaren jabea Jean Hiriart-Urruty Abitu izan baita joan den urteko maiatz arte, ohitzak nahi duen bezala haren omenetan izanen dira ene egungo hitzak. Bide-nabar Joanesederraeneko kazetaria ere piska bat aipatu nahi izan dut, ez baitut uste, haren idazlanak osaba tikiarenekin gonbaraturik, goreste handiagorik egin dakioken *Herria*-ko kronikari zenari. Ez beldur izan, beraz: euskara, bai gustuz, eta bai lanbidez —afizioz nola ofizioz, arren— gramatikari gisa oroz gainetik landu badut ere, ez dut hemen gramatika solasik erabiliko, baitakit zein gogor, idor eta minkor egiten zaizkien haietara biziak ez direnei baratze horretako landare adartsuak.

Jean Hiriart-Urruty Abitu, 1927.ean, otsailaren 11n sortu zen bederatzigarren haurgarren. Aita, Jean-Pierre, hura ere Abituenean sortua, Xemartin Hiriart-Urruty-ren semea zen, erran nahi baitu Joanesederraeneko kazetariaren anaiarena. Ama ere, Elisabet Darraidou, hazpandarra zuen, Labiri-Kanpañatean jaioa, baina goizik Zelaira joana eta gero han kokatua.

Ikasketak lehenik haurretan Hazparnen, gero Baionan apezpikutegi-ko kantoreko eskolan, ondotik Uztaritzeko eta Baionako apezgaitegietan eginik, hogeitalau urtetan apeztu zen, eta handik berehala abiatu Erromara buruz, han bi urte iraganez, teologiako lizentziatura eta soziologiako diplomaren biltzeko.

Gaztaroan entseiarrean bezala bizi esperientziek badute maiz gibelondorik eta berantagoko oihartzunik. Halako iduripena sortzen zaio, segurik, *Aintzina* gerla denboran Lapurdin argitaratzen zen aldizkariari sohako bat ematen dionari, 1942.eko otsaileko zenbakian berri laburretan Uztaritzeko apezgaitegiko euskal mintzairari eta historiari buruzko sariketan irabazle izan zirenen izenak irakurtzen dituelarik: lau ikasle izan

baitziren orduan sariztatuak, horietarik hiru bederen euskal idazle izan beharrak: Emile Larre, Jean-Baptiste Etxarren eta Jean Hiriart-Urruty.

Ote diren urte hartakoak edo ondoko urtekoak, ez nenkike xuxen errateko, baina badira bertsu batzu denbora hartakoak, Jean Hiriart-Urruty-k bere eskuz eskolako paper batean kopiatuak, eta hil artino bere puxken artean atxeki zituzkeenak, horri esker atzeman ahal baitzituzten etxeok joan den maiatzean uste gabetarik utzi gintuen ondoan. Eskola denborako bertsuak dirateke, Hazparnez eginak, beharbada sariketa zenbaiten kariatz moldatuak, paper berean E. Larrek ontu beste bertsu batzu ere eman baitzituen. Hamaika urtetan Baionako apezpikutegiko kantonarean sartzeko utzi baitzuen etxea, pertsu daiteke bizian gero eta barnago joan arau Abitueneke semeak haurtzaroko oroitzapenak bizi bezala sendi zituzkeela haurraren eskua oraino zerakusten bertsu horietan.

Ezkerretatik eskumatara: J. M. Lekuona, L. Villasante, B. Oihartzabal eta J. A. Arana Martija.

Kazetaritzan eginikako lehen entseiuak geroxeagokoak dira. Lehenik Lafittek galde eginik, osaba-tiki zuen kazetari handi hartaz xehetasun biografiatzko batzu bildu zituen Hiriart-Urruty-k Joanesederraeneko semearen dotzena bat artikulua biltzen zituen *Zer eta zer* deitu liburuxkan ziren-zirenean argitara eman baitzituen Lafittek 1944.ean. Ondoko urtean, berriz, beharbada familian holako aitzindaria izan zuela hurbilgotik iku-

sirik eta haren hatzari jarraiki nahiz menturaz, *Herria*-n, kazetariaren, zuzenago errateko, kazetari kitzikariaren lanari bi lagunekin batean lotu nahi izan zitzaion.

* * *

Alabaina, gerla ondoko lehen abenduko *Herria*-n hasi zen “Kitzikatzaileen taulena” deitu sail bat, Sudurluztarrek aldizka izenpeturik. Gutik ezagutzen dute Sudurluz izengoiti hori, hiruzpalau alditan baizik ez baita agertzen orduko *Herria*-n. Hiru luma-anaia ziren Sudurluztarrak: Ixtebe, Bettiri eta Ganix, eta *Herria*-ri aste guzietz beren ohar zorrotzen helaraztea, eta, haste-hastetik ziotenaz, astekariaren bipildurik ezartzea, xedetan hartua zuten. Kazetako buruzagiak, ordean, fitekara eskutan hartu behar izan zituen haizturak, nekez onart baitzitzakeen kitzikari horien zirrikak. Bazioten, adibidez, frantsesari *Herria*-n toki handiegia egiten zitzaiola, edo berdin harritzen ziren beren kazeta maiteenean Indoxinako gertakarien berri zenbait ez zutelakoan atzematen. Bertzalde ortografiatzeko legeak ere hausten zituzten, *ch* letra erabiliz *etxea* bezalako hitzetan. Nora ote zihoazen putiko tzar horiek ara basa horiek harturik? Soberaxko zatekeen anitzentzat, eta kazetaren kudeatzaileak luze gabe isil arazi zituen. Bada, galdatuko didazue, nor ote ziren Sudurluztarrak? Hiru lagun gazte: Ernest Bidegain, ondoko urteetan, zenbait antzerki lan, egokiturik, euskarara itzuliko zituena, Piarres Charriton —nehor ez baita harrituko, ordukotz jadanik, hemen gaindiko euskaldunen iratzartzeko eta iharrosteko lanetan hura aitzindari kausiturik—, eta Jean Hiriart-Urruty, azken honek oraino 18 urte baizik ez zituelarik, kazetari gisa bere lehenbiziko urratsak egiten baitzuten orduan, Ganix Sudurluz izengoitia erabiliz.

Handik lauzpabortz urteren buruan Eskualtzaleen Biltzarraren saria ere erdietsi zuen Hiriart-Urruty-k *Otto aphezaren letra* deitu idazlan laburra egirik. Begia joiten du idazlantto hark, hartan bere bizia nola eramane zuen aitzinetik kondatzen baitzuen Hiriart-Urruty-k. Bizitzea gazte denborako ametsen doluaren erantzte luze bat dela errana baitu norbait, ez da, ez, hori, Hiriart-Urruty-ren kasua. Osaba apez baten tokia harturik bere buruari mintzatuz, hona bizitzeko helburuak, lehentasunak eta ibilbideak nola finkatzen zituen hogeitaz hiru urteko apezgaiak:

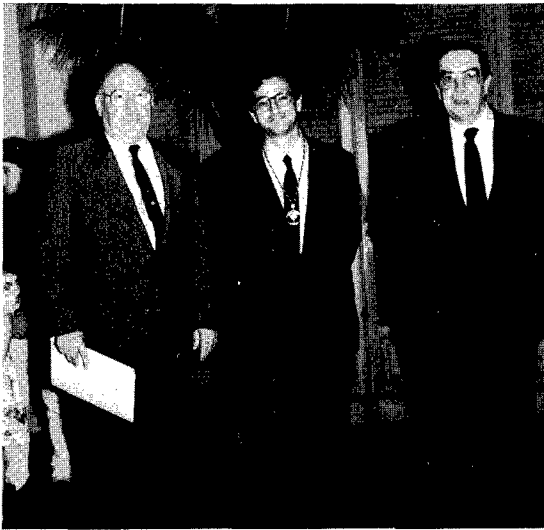
“Gauza bat ikhasak, haurra, otto aphez xahar hunek erranik: ongiak haro guti, haroak ongi guti. Ez duk ez behar bada esku-zarta handirik bilduko mintzaldi eder bat emanik edo balentria handi zerbait egirik: ez hiz ez behar bada ibiliko karrikaz karrika gazteria eder baten buru, eskualdun bandera alimale baten itzalean, kleron eta atabal, xixtu eta ttuntun, galtza xuri eta gerriko gorri, turrututut eta ranplanplan; ez dauk ez behar bada Eskualtzaleen Biltzarrak etxe paretan harri bat ezarriko orhoitzapentzat (...): “Pettan eskualtzale aiphatuari”. Bainan gizon aiphatuenek baino lan gehiago egina ukanen duk lur huntan, eskualtzale suharrenek baino hobeki

zerbitzatua ukanen duk Eskual Herria, hiltzen hizanean jendek erraiten ahal badute hitaz: Apeza zen”.

Ez, eiki, ez zeuzkan ahanztekoak Pettanek osaba zaharraren aholkuak, elizako buruzagien jokabideak ardura laguntza hurria emanik ere, beti apeztasunean nahi ukan baitu herriaren aldeko bere atzekimendua obratu. Umilaren eta mutilaren fede hezia bereago zuen nonbait bilari grñatsu edo mutiriarena baino.

Hiriart-Urruty-k *Gure Herria-n*, *Gazte-n*, eta *Etchea* euskaldun familientzat egiten zen hilabetekarian artetik idazten segitu zuen, baina ordukotz euskaltzaleen mundua ez ote zuten lilurek asetzen galdatzen bide zion bere buruari. 1955.eko *Gure Herria-n* Eskualtzaleen Biltzarreko berri eman zuelarik, xixta batez bururatu zuen bere artikulua, ikusten baitzukeen eleen baino obren behar handiago zuela euskarak; alabaina, galde hau egiten zuen ondar hitzetan: *“Biltzarretan errex da eskualzale izaitia. Bainan orai dira haste lanak! Hea langileak nun diren?”*. Hiriart-Urruty-k sendi ote zuen orduantxe hasten zuela euskarak gainbehera bat izigarria elkualde honetan?

1960.ean *Gazte*, *Eskualdun Gazteria*-ren aldizkariaren kudeantza bere gain hartu zuen Jean Hiriart-Urruty-k. Artetik errateko, *Gazte* aldizkari horretan bederlatzi kapitulutan kondatu zuen aitzintxeago André, Jean-en anaia gazte zenak, Jesusen bizitzea.

Ezkerretatik eskubitara: Jean Haritschelhar euskaltzainburua, Beñat Oihartzabal eta J. A. Arana Martija.

Ez dut nik *Gazte* aldizkarikoez bertze idazlanik hark eginik aurkitu, baina zinez dolu dut, baitzuen André-k, ene gustuko, osaba-tikiaren trakatik zerbait, izkirioetan bederen: hari bezala aise heldu honi ere pikoa, eta erasian eta trufan berdin errazki ari hitzekin josteta. Bertzalde, gaiak biziki ez lagundurik ere, lerro horietan haren aztapar ukaldia goxoe-netarik ez zatekeela erakusterat ematen du. Damurik, Lafittek ez baitzion galdatu André-ri orduan kitzikatzailearen lana bere gain har zezan *Herria*-n! Badut behdurra, ordean, Anastasia delako mutxurdin mokorraren haizturren beharretan gertatuko zela berriz ere kazetako buruzagia.

Urte haietan soka-tira neketsu batean sartua zen euskal kazetaritza. Batzu akuilu puntatik ari, bulkaka eta tiraka, aitzina jo beharrez, baina akituak eta lotsatuak, haatik, uztarpekoak, anu eginak erranen zukeen Axularrek. Gisa horretan, holako kazeta baten egitea eta zabaltzea *Eskualdun Gazteria* taldearentzat lan handia izanik, *Gazte* hilabetekaria geldi arazi behar izan zuen handik laster Hirriart-Urruty-k, baitzeukan lan hori bertze egin-behar batzuren kaltetan baizik ez zitekeela aitzina eraman. Dударik ez da, orduan *Herria*-k, ordainez bezala, gazteei beren xokoa eskainirik ere, galtze handia izan zela euskararentzat, belaunaldi berri bateko idazleak hasiak baitziren hor euskaraz idazten, hala nola Jean Etxepare ipuinlari goizegi zenduaz lekora, bat bakarrik aipatzekotan, Jean-Louis Davant, honek ongi etorria egin baitzion Jean Hirriart-Urruty-ri, euskaltzain egin zenutelarik Louis Dassance uztariztar prestuaren ordainez, duela hamabortz bat urte Hazparnen.

Abittuk, lagun eta adiskideek erraten zioten bezala, orduan utzi zuen, beraz, bulta batez kazeta kudeantza. Ez luzazegi, haatik, handik zenbait urteren buruan, 1967.ean, Lafittek otoizturik, *Herria* kazetako idazketaritza eskuetan hartu baitzuen, eta zenbait berrikuntza ekarri ere astekarian, haren itxura aldaraziz, izarrietan bereziki, baina mamiaren aldetik ere aldakuntza nabarmenak finkatuz; kanpoko gaietoki gutiago emanen zitzaizen handik aitzina *Herria*-n, astekaria hemengotzenago zela, beraz, edukian; hala ere euskal politika gai minberatsua izanki, doi bat bazterrean utziko dira eremu hartako kalapitak, hain segur, kudeatzaileen ustez, ezin onetsizkoak iruditu baitzitzaizkiekeen irakurtzaile gehienei, euskaltzale anitzen artean, gazteenen artean bereziki, nihaur artean nintzela, gizartearen antolakuntzaz, euskaldungoaz eta herrizaletasunaz hedatzen hasiak ziren ikusmoldeak.

Denbora labur egon zen gisa horretan *Herria*-n idazketari nagusi, 1969.ean Afrikara joateko baimena emana izan baitzitzaion. Bujumbura, Burundiko hiri kapitalera hel-eta, ez zuen haatik euskarazko astekaria ahantzi, eta hilabete baten buruan hango berrien igortzen hasi zen. Handik aitzina hil arte, ez da geldituko *Herria*-n izkiriatzetik, hiru urteren buruan Afrikatik itzuli-eta ere, “Eliza berri” deitu saila bere gain harturik eta aste guziez —1976.ean Bikario Handi izendatua izan ondoan ere—

euskaldunak elizaren irakaspenez eta berrikuntzez euskaraz argiturik. Orain E. Larreri esker haren kronikak bortz liburu ederretan bildurik baitaude —laster seigarren bat ere aterako da— ikus dezake irakurtzaileak, zer lan egin zuen Hiriart-Urruty-k bere apez mezua denei helarazi beharrez, etsimenduak eta jazarkundeak anitz euskaldunen gogo-bihotzak hartzen zituen denbora horretan.

* * *

Ez naiz nor egiteko horretan, eliza gizon hartu zuen bideaz mintzatzeko, eta ez litzateke ez tokia, ez ordua ere. Kontzilioaren ondoko apezan izan dela erranez ez bide nago makurrean, orduko ideien eta izpirituaren euskaldun fededunen artean zabaltzen ari izana baita gehien-gehienik *Herria*-ko bere artikuluetan. Funtsean, “Eliza berri” eman baitzion izena bere sailari, deitura bera aski argi mintzo ez ote zaigu? Ahal deneko bidetik ari izan dela beti iduritzen zait eni, amoregatik-eta jendeak, ahal bezainbat jende bederen, bide berean bidelagun gerta zekizkion. Behar litzatekeeneko bidea, menturaz, ederrago zitzaion hari ere bertze euskaldun zenbaiti bezala, baina dena patar baita bide hura, laparrez eta xilokaz betea, eta, nekos bezain perilos, beldur zatekeen Abitueneko semea, anitz herritar lotsa zedin eta artzain ausartari bizkarrez jar.

Pottoka putingakariaren jauzi-uztarrak baino nahiago zukeen astoaren urrats jarraikia, bere kronika horietarik batean aholkua eman baitzizgun bat-bederak gure buruari *arri-arri astoz* erranik genezan nork gure karguen karga aitzina eraman.

Luma gizonaz delarik solasa, bada erranaldi ezagun bat haxe dioena: *arak gizona*, erakustera ematen baitu elakuntza horrek, idazlearen ara edo moldea, estiloa hitz batez, jendearen jitearen eta nortasunaren arabera ohi dela, eta hau hartarik ezagut daitekeela. Eta nik arras guti ezagutu baitut Jean Hiriart-Urruty, galdatu diet hura ezagutu zuten adiskide edo haurrideei, ea haren kronikak irakurrik ene baitan idurika nezakeen gizonak ote zuen gizon egiazkoaren egiterik.

Ba ote zerakuskan gizonak, haren erranaldiek bezala, Lapurdiko beheeretan goxoki etzaten diren ibaien ezti, lainotasun hura? Izkirioetan eleak zuzen eta labur hautatzen baitzizuten, eta behargabeko apaingailu gutirekin elgarri josten, neurri hura bere erran eta egiteko guzietan ba ote zuen? Ez zena, artetan bederen, bere sosegutik kantitzen, eta, lerratuz baizik ez izanik ere, edo lazakeriaz, edo berdin sukarrez, izarietarik haraxeago joaten edo zeharkatzen? Ezetz erran didate galdezkatu guziek aho batez, holakoa zela gizona ere, izkirioetan ageri zen bezalakoa, hots: espantuak hastio, alferrikako zinkurrinak bezainbat, isila eta bere egitekoetan jarraikia, atsegin eta jendekina baina ez sekula arrunt, eta solaskidearenganako arte hura, ezin bertzez dudarik gabe, ... artean uzten zuela.

Ez ote zen hortik heldu, beti bihotz beratasunez beteak ziren haren idazkietan sendi zitekeen hotx hura, bihotzetikakoak gogoetaren bahe xeheetik iragazten direlarik maiz gertatzen den bezala?

* * *

Lafittek, lapurtar baxenabartarra deiturik bere gramatikan hoin ximengi ikertu duen literatur euskalkia, parte handi batez euskarazko kazetagitza-ekarria du, edo bederen honek barneraino markatu du. Joan den mendearen ondarrean hasi zen, lapurtera klasikoaren tradizioa pixkanaka eta haustura bortitzik gabe gaudituko zuen oldea, eta ipar aldeko euskara idatziari arras begitarte berria emanen ziona. Lehenago Hiriart-Urruty Abittu, eta Hiriart-Urruty Joanosederraenekoak parekatu baititut, eta olde horrek estaltzen duen mendearen mutur bederatan kausi baitaitezke, ez da dudarik, haien idazmoldeak guziz desberdinak izanagatik, kazetaritza-ko literatur euskara horren ordezkari hautak ditugula biak.

Bizitasuna eta naturaltasuna oroz lehen ematea, euskararen berezko jeinuaren errespetatzea eta lantzea; mintzairaren garbia, hitzetan beretan bezain artoski, edo ere arduratsukiago, joskeran eta hitzen arrimuan beregainki zaintzea; hitz egokitasunaren bereziki xerkatzea, metaforara joz behin eta berriz; irakurtzailea ahal den guzietan lagun egitea eta hari zuzenean, buruz-buru, etxeko bati bezala kasik, mintzatzea, horra hor zenbait ezaugarri Lapurdi-Baxenabarreko hogeigarren mendeko eskola horri datzekonak, eta gure bi kronikariek zeinek bere moldean ezin hobeki baliatu dituztenak.

Etxeparek, mila bederatzi ehun ta hamaborzgarrenean, urruneko gerla tokietan zegoela orduan Manex Hiriart-Urruty-ren heriotzearen berri jakin zuelarik, ezin molde zuzen eta egokiagoan aitortu zuen parerik gabeko luma zuela hazpandar kazetariak, bai euskaraz, eta bai, gutiagok dakitena, frantsesez ere. Nork Etxeparek baino hobeki Hiriart-Urruty-ren euskarazko hitz-perpauzen dantza —fandangoa errater dut— adieraz deza-ke! Entzun dezagun:

“Ahopaldi nasaiak zituen laketenik; sekula kasik ez biga, datxikola, josturaz berdin. Batzutan, bospasei alditaraino hatsa artetan hartuz, eta zu begia zabalik hari beha, ondarrerat aurdikitzen zuela sartu nahi zautzun pindarra: bertze batzuetan, dena mami, eraskitza eraskitzari jarraikaraziz joriki, burua ezitiki joaren ariaz, betetzen zautzula eta argitzen; noiztenka pilota batzu bezala hitz andana bat erainik, xingilika heien artean ibilarazirik, gogoia dilindan, baina asmatu nahiarekin ernatua, uzten zautzula, irriz”.

Bai zinez halakoa zen haren euskara, bizi eta zalu, motz eta zorrotz batzutan, jori eta naharo bertzetan, ez, ordean behin ere gizen, eta hatz

eta gatz sekula ez eskas. Erranaldi bixi, zaintsu, neurkada jarraikian bat-bertzearen ondotik lerrokatuetan mintzo zitzaion irakurtzaileari, ardurara, begi-belarriak ongi ireki zitzaion, edo gogoaren urratsa dobla, keinuka edo berdin zimikoka ere aritzen zitzaioala; hertsatuegiz, haatik, nehoiz hatsa gal arazi edo akitu gabe. Haren ele burrustatik zurrutzan hurrupa, ala artetarikako haren zirtoak xirrixitan klika, gogo-adimenduak beti pizten eta bozkariatzen, egungo euskaldunari ere! A, zer besta haren irakurtzea!

* * *

Ilbosaio bertzelakoa izanki, eta halaber, duela ehun urteko kazetari-tza eta gaur egungoa arras desberdinak izanik, ez da harritzeko Abituene-ko semearen kronikek bertze itxurarik hartu baitute. Erran gabe doa egungo irakurtzaileari ezin onetsizkoak litzaizkiokela Joanesederraeneko kronikariaren marmar eta mokokaldi, erasi eta larderialdi, manu eta debeku, ...

Baina ez da bakarrik kazetagintza aldatu arte horretan. Euskal Herria ere bertzelakatu da. Hain zuzen ere Hiriart-Urruty Abittu mudantza handienak ezagutu dituen belauneko baitzen, barne-barnetik bizi izan dituzke, aldaketa horiek ipar aldeko gizartean ekarri arroskuntza, eta honi zetxezkion desoreka eta kordokak, duda eta durduzak, etsidura, bai eta kontrakarreko oldarrak eta ihardokimenak ere. Ordean, osaba tikiaren aholkuei eta mintza molde bortitzei uko eginez, bakoitzaren hautuak errespetatuz mintzatzen zen beti, baitzekien ongia gaizkitik bereizten duen leizea barna bezain hertsu eta mehar dela batzutan. Alabaina, ez zuen nahi, nehork bere burua harrikaturik kausi zezan haren erranetan: ez, herriari bere nortasunaren begiratzen laguntzeko bide berri urratzen aitzinean, edo bazterrean, zebilenak: ez eta, halaber, euskaldungoa itotzera daramaten ildo horietarik, etsimenduz edo ahuleziaz, bertzelako jokatibideen ondorioen beldurrez ere beharbada, jalgi nahi ez zenak ere.

Mintzaira argi, artez, lerdin eta xugun, beti adierazkor eta mamitsua, erabiltzen zuen. Ez-deusetako solas ozar, handiosak higuin zituen, eta hitzei bezala gogoetei ere, zentzuaren iragazkian arinduz, hazta ematen zien. Arinago eta haztadunago zenbaitetan elea. Xoiltasunean aurkitzen zuen idazkeraren apaintasuna, hala nola euskaldun etxea, bere hartan, deus emendakin arradorik gabe uzten delarik, agertzen baita ororen begietan ederrenik eta mirezgarrienik. Josteta eta arraileria guti, haatik, haren lerroetan, irakurtzaileei begi klixkaño bat artetan egiten bazien ere, achantzi baitzituzkeen gazte denborako Sudurluztarren kitzikak.

* * *

Lafitterren ikasleatarik izanik, bertzalde, Hiriart-Urruty Abittu *Eskualduna* kazetaren ildotik baizik ez zitekeen ibil euskararen nolakotasunaren

aldetik, *Herria* kazetaren bidetik, hots, baina egungo kazetaritzari zegozkion ezaugarriak sartzen zituela: mintzaira erraz, zuzen, klar, zimardikarik gabekoa, zerabilan, beraz, irakurtzeko astia ebaska bezala hartzen duten egungo irakurtzaileentzat egina. Hizkuntza denaz bezainbatean, eredu bat, egiatzki, mende ondar honetako euskal kazetarientzat.

Literatur euskara beraren zerbitzariak izanik ere osaba-ilobasoak, haien idazkerek bi nortasun desberdin agerian ematen dute. Biak berdin fededun, biak berdin euskaldun, bata bertzea bezain eginbideari jarraikia, zein bere mendearen seme, ordean, eta zein bere jitearen arabera mintzo, odolak zirakiola, dena su, gar eta pindar, mendeari jazarria bezala bata, elesturiari maiz eta maiz arrestarik ezin emaiterainokoan; arras bertzelakoa, bertzea, lumari hedeak emanez eta tinko atxekiz ari aitzina, ttuku-ttuku, bere bidetik, osoki bere buruaren bezain bere izkirioaren jabe eta begirale; bertzalde, segurtamen lurtiarrik ez delako segurtamen bakarrarekin; horretan, zerbait funsezkoz etsiturik, beharbada. Eni hala iduri, hasteko.

Hiriart-Urruty-k arimazain gisa idatzi nahi izan du beti bere *Herria*-ko kroniketan, ez euskararen ohore hutsetan, are gutiago —hark erranik baitakigu ez zuela idazketa lana baitezpada gogarakoa— mintzaira horren menderatzeko atseginez, edo harekin, katua saguarekin bezala, libertzeko plazerez. Ez zen horretan, euskara zinez, bihotzez eta egitez, maite zuen euskaltzale horrentzat, deus makurrik, baitzekien, euskarari baliatu nahi zaionak, ororen buru, hartaz baliatzea duela biderik hoberena, eta edozein gisaz lehen eta baitezpadako eginbidea.

Alderantziz, mintzaira jokoan maitez oroz gainetik erabili zuen euskara J. Etchepare medikuak. Gaiak estakuru huts zitzaizkion honi, hain maite zuen mintzaira zahar horren oratzeko, eta hartaz hitzezko joia dirdiratsuen sortzeko, ororen atsegingarri. Bitxi bada bitxi, ordean, hark eskaini zuen ondoko aforismo hau, bere idorrean Hiriart-Urruty-k hain segur gustuko zukeena:

*“Mintzatzekotz, behar da:
Zerbait erraiteko;
Hura erran;
Eta gero, ixilik egon”. Buruxkak, Bi gogoeta (kap.)*

Aholku horri jarraikirik, nik ere erratekoak erranak baitituz, bertzerik gabe nagoen isilik orain.